In-folio, tipărit numai cu negru, rubricile sânt despărţite cu liniatură Pentru trecerea căsătoriţilor sânt 12 rubrici, iară datele ce urmează să fie trecute sânt pe două pagini cu 11 rubrici Aceste sânt 1 Anul Domnului 2 luna 3 Zile 4 Numele şi polecra celui ce s'au căsătorit 5 Locul naşterei lui şi al ţinutului 6 Numele şi Polecra fetii sau a nevestii 7 Locul naşterei ei şi a ţinutului 8. Intre întâia, a doao, sau a treia căsătorie 9 Numele şi polecra Numelui 10. S'au vestit în biserica la luna şi ziua 11 Numele şi polecra Preotului cununătoriu

AUREL FILIMON

Târgul-Mureş, Martie 1930

VIII.

Viitorul cu „vadere".

În conjugarea auxiliarului cu care se formează viitorul în româneşte întâlnim câteva forme neexplicate încă în mod satisfăcător nici de H. Streller (*Das Hilfsverbum im Rumänischen*, în „Jahresbericht-Leipzig" IX p. 50 ş u), nici de alţii. Încercând în cele următoare să explic câteva dintre ele, aş vrea să observ în mod preliminar, că paradigma prezentului indicativ al verbului *vrea* cuprinde la noi câteva forme completive Fenomenul acesta e cunoscut mai ales la verbe des întrebuinţate, precum e verbul „a fi"— în a cărui conjugare au intrat la noi forme ale lat *fieri*, şi care cuprinde şi în alte limbi forme complective (cf lat. *sum —fui —esse*, germ *bin —sei —gewesen —war*, slav *esam —byl* etc) — sau „a umblà" (cf fr *je vais — nous allons — nous irons*, istrorom. *meg — pâs* „mergi!" şi *homo* „să mergem, haide" — *i-voi* „voiu merge") şi alte câteva. Formele completive pot să fie împrumutate din conjugarea unor verbe deosebite, ca în exemplele amintite şi chiar la lat. *velle*, care formează persoana 2 (vīs) de la tulpina *vī* (cf. Stolz-Schmalz, *Lateinische Gramm* [5] p 311) şi precum vom vedea că e cazul la românescul va — sau în conjugarea unui timp sau mod verbal intră forme din

BDD-A14797 © 1929-1930 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:04 UTC)

alt timp ori mod a aceluiași verb, ca de ex la *vei*<*veri*<*velis*. Și pentru asemenea completări ale paradigmei cu forme din alte timpuri avem exemple în românește, astfel persoana 2 a aoristului (*lăudași, auzișĭ* etc.) e împrumutată din mai-mult-ca-perfectul conjunctiv (*laudasses*), iar persoana 6 a aceluiași timp (*lăudară, auzíră*) e luată din mai-mult-ca-perfectul indicativ (*laudaverant*); la verbul *a fi* tot aoristul e la origine un mai-mult-ca-perfect.

Trecând acum la continuatorii lat. *velle* în românește, constatăm înainte de toate, că din conjugarea latină clasică a prezentului indicativ (*volo, vis, vult, volumus, vultis, volunt*) nu s'a păstrat în românește decât persoana 6, *vor*, fiindcă avea, precum vom vedea îndată, aceeași formă (*volunt*) și în conjugarea latină vulgară. H. Streller (p. 54) crede că și persoana 1 (*volo*) s'a conservat în forma *vor*, întrebuințată la Aromânii din Albania (atestată de Weigand, *Aromunen* II 15, 13 și Glosar) în loc de *voiu*. Admite însă pentru acestă formă și posibilitatea unei analogii după pers. 6 (*eu duc* : *ei duc* etc.) Cred mai de grabă că *vor* aromânesc se explică din **voleo* ca o formă „desiotacizată" pe teritoriu aromân, întocmai ca *sar* (în loc de **sal'u*) din *salio*.

Precum avem, la verbul *esse*, în paradigma românească a prezentului indicativ, forme identice cu ale prezentului conjunctiv (*semu, seți* < *simus, sitis*), tot astfel se pare că s'a păstrat la noi — deși nu o mai întâlnim în alte limbi romanice — pentru persoana 2, forma *velis*. Streller (p. 56) crede că întrebuințarea conjunctivului în locul indicativului, în persoana 2, se poate urmări până în epocă latină. Tocmai la persoana 2 înlocuirea indicativului prin conjunctiv se explică ca o formă mai politicoasă. Fapt este că altfel decât din *velis* nu se poate explica, din punct de vedere formal, v.-rom. *veri*, istrorom *ver*, arom. *ver* (atestat de Weigand, ap Streller, *op. cit* 57). Din acest *veri* al textelor noastre vechi s'a desvoltat *vei* (*ei, i, îi*), ca *cei* din *ceri*, cu atât mai ușor, cu cât, în persoana 5, *vreți* se disimilase în *veți* înainte de verbe care începeau cu *r* (*vreți trece, vreți prinde*>*veți trece, veți prinde* ca **pretrece'*

BDD-A14797 © 1929-1930 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:04 UTC)

pre prispă>petrece, pe prispă). Forma *vreţi* este dacoromânească şi istroromânească (*reţ*) şi este exclusiv întrebuinţată în textele noastre mai vechi, iar ca formă a verbului predicativ, până azi.

În locul prezentului clasic *volo* etc., s'a născut, în latina vulgară, prezentul **voleo, *voles, *volet, *volemus, *voletis, volunt* cu infinitivul **volēre*, formate din *volui*, ca *habeo — habere* din *habui*. Aceste forme, care stau la baza limbilor romanice, pretutindeni unde verbul s'a păstrat (cf. Meyer-Lubke, *Rom. Gramm.* II § 247), trebue admise şi pentru românescul *voiu, *vori, *voare, vrem* (<**vurem*), *vreţi* (<**vureţi*), *vor*. — În ceea ce priveşte persoana 1, nu este sigur, după cele arătate în *Studii istroromâne* II § 89, dacă trebue să plecăm de fapt din **voleo*, cu *l'>i* şi în dialectul aromân şi istroromân, sau, cum propune M. Bartoli (*Das Dalmatische* II § 470), de la o formă lat. vulg. **voio* (după **aio* <habeo), păstrată şi la Veglioţi şi în v.-ital. (*voio* şi *voi*). — Formele **(v)ori* şi **(v)oare* au fost înlocuite prin *vei*, despre care am vorbit mai sus, şi prin *va*, despre care va fi vorba mai jos, păstrându-se totuşi în pronumele şi adverbele nehotărîte *oricare, oricine, oricând* etc. (cf. lat. *quivis* etc.); *oarecare, oarecine, oarecând* etc. (Streller p. 55 şi 58). — În loc de *vreţi* apare, de prin sec. XVII încoace, precum văzurăm, dar numai ca verb auxiliar, forma *veţi*.

De la infinitivul *vrea* (<**vurea*<*volere*), de la imperfectul *vream* (<**vuream*<*volebam*), de la aoristul *vruş*, part. *vrut*, gerund. *vrând*, şi mai ales de la persoanele 4 şi 5 ale indicativului prezent (*vrem, vreţi*), s'au născut formele analoge: *vreau, vre(a)i, vrea, vreau* — În *Zur Rekonstruktion des Urrumänischen* p. 23 şi în *Studii istroromâne* II § 173 am arătat că conjugarea istroromână *vresu, vresi, vrȩse, vresén, vreséţ, vres(c)u* s'a ivit din rău înţelesul *vrȩ se* (=vrea să...). — Şi în paradigma lui *vreau* se amestecă forme din alte paradigme. Astfel eu conjug de obiceiu. *eu vreau, tu vreai, el vrea, noi vrem* şi *noi voim, voi vreţi* şi *voi voiţi*, iar la pers. 6 aproape numai *ei vor* (şi mai laes · *ei nu vor*).

Rămân de explicat două forme, *va* în persoana 3 şi *vom* în

BDD-A14797 © 1929-1930 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:04 UTC)

pers 4 în conjugarea obicinuită azi în limba literară a verbului auxiliar *eu (v)oiu, tu (v)ei, el (v)a, noi (v)om, voi (v)eţi, ei (v)or.*

Toate explicările date până acum pentru *va* sânt neprobabile Şi explicarea lui Meyer-Lubke (*Rom Gramm* II § 247), care crede că *va* s'a desvoltat din **voa*, o formă scurtată din *voare*) e neprobabilă, căci presupune prefacerea lui *oa* în *a* după labială, posibilă la Dacoromâni (cf *povară*< *povoară, afară*), la Istroromâni (*fâre* < *fară* < *foară*) şi la Megleniţi (*năfară*), neobicinuită însă la Aromâni ((*n*)*afoară*), care au şi ei, ca ceilalţi Români, *va* Cred chiar că vechiul (*v*)*oare* s'a păstrat în forma scurtată *oa* din regionalul *oa să fac* „voiu face" (rostit *o să fac* în regiunile care rostesc *morte, sore*), o formă care se aude adesea (prin jurul Braşovului bunăoară) şi din care s'a născut *o să fac*, cu prefacerea regulată a lui *oa* proton (accentul frazei fiind pe *fác*) în *o* (ca în *moáră morár* etc.) [1]) Să adăogăm imediat că acest *o să fac* (mai rar *o face*) s'a confundat — în privinţa auxiliarului — cu *o făcut* (< au făcut), ceea ce a avut de urmare că se zice în multe părţi ale Ardealului *or făcut* „au făcut", după *or să facă* (mai rar, *or face*)

Neexplicată e şi persoana 4 *vom*, exclusiv dacoromână Ea nu poate veni din *volumus*, precum s'a propus (cf bibliografia la Streller, *op cit.* 62), nici nu o putem considerà pur şi simplu ca o „formă scurtată" (Meyer-Lubke, *Rom Gramm*, II § 247) Streller (p 62) are dreptate când consideră pe *vom* ca desvoltat din forma mai veche *văm*— foarte des întrebuinţată la Coresi — cu prefacerea lui *ă* în *o* după labiale. Dar nu putem crede în explicarea lui *văm* din **vem*, care s'ar fi născut din *vrem*, ca *veţi* din *vreţi*, căci *văm* este mai vechiu decât *veţi* şi nu găsim atestată nicăiri forma **vem*

[1]) Th Capidan atestă în acest volum,p 122, la Ucuta, formele aromâneşti *va, vă* (născut din *va* neaccentuat) şi *vu* (născut prin stadiul *vo*, în urma labializării lui *ă* după *v*) Nu este probabil ca la Dacoromâni să se fi născut, pe calea aceasta, *o* din *va*, precum nu e admisibil ca *va* să fi trecut în *o* ca în împrumuturile din ungureşte (vágás > ogaş, város > oraş), căci *v* unguresc avea pentru urechea românească valoarea unui *w*

BDD-A14797 © 1929-1930 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:04 UTC)

Din moment ce, alături de *oiu* şi *or*, pentru pers 1 şi 6, s'a ivit şi un *o* la pers 3 şi *om* la pers 4, era aproape fatal ca această paradigmă să se completeze la pers 2 cu *oi* şi la pers 5 cu *oţi*, forme întrebuinţate în Muntenia (*C-oi să mori* în puşcărie N Georgescu-Tistu, *Folklor din Jud Buzău* 234 Pe urmă *oţi găsi* tren pentru Bucureşti. C. Petrescu, *Întunecare* I 151)

Cred că *va* şi *văm* (din care s'a născut *vom*) nu se pot explică din forme ale verbului *velle*, ci sânt pur şi simplu persoanele 3 şi 4 din indicativul prezent al verbului *vadere*, pătrunse, ca forme completive, în sistemul de conjugare al lui *velle*. Dacă această presupunere e justă, atunci nu mai prezintă nici arom *vai cânţi* nici o enigmă Acest *vai* e persoana 2 a lui *vadere* Se va fi conjugat deci, la Aromâni, la origine **vau s-cântu, vai s-cânţi, va s-cântă*, scurtate mai târziu, după analogia n -grecescului ϑὰ κάμω (Weigand, *Vlacho-Meglen*, p 41), în **vau cântu, vai cânţi, va cântă*. Ultimul stadiu de desvoltare e generalizarea unei singure forme a auxiliarului în toate persoanele, fie că s'a spus pretutindeni *va* sau *vai*.

În ceea ce priveşte verbul *vadere* în româneşte, el este, precum se poate vedeà la Tiktin (*Dicţ rom -germ.* subt „va"), din cele mai vechi timpuri, defectiv. Persoanele 1 şi 6, care trebue să fi avut forma **vau* (ca *dau*, *stau*) nu au lăsat urme în limbă. S'au păstrat însă formele *vai* (la Aromâni pe o inscripţie veche . *acasă si-ţi vai* „acasă să mergi"), *va* (de ex în *până atunci mai va*), *vaţi*, şi imperativele *vă* [1]) şi *vareţi*. La acestea se adaugă, precum am văzut, forma *văm* (ca *stăm*, *dăm*), pentru persoana 4

Formarea viitorului perifrastic cu un verb care însemnează „a merge, a umbla" se găseşte şi aiurea pe teren ro-

[1]) Deosebirea între indicativul *va* şi imperativul *vă* arată că şi la noi trebue să se fi conjugat, ca la Aromâni, *dau*, *dai*, *d a* Într'adevăr, trecerea lui *a* final în *ă*, în monosilabe, e generală, în toate dialectele, numai la imperativ, adecă subt un accent emfatic dacorom *fă*, *dă*, *stă* (+*stai* > *stăi*), *vă* (Şezătoarea V 143/5) şi *lă* (în *lă-mă-mamă*) , istrorom *fę*, *dę*, *stę* (*ę* <*ă*) , megl *fę*, *dę*, *stęi* (*ę* <*ă* , forma *fă* la Papahagi, *Megleno-Rom* 79 trebue

BDD-A14797 © 1929-1930 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:04 UTC)

manic (cf. Meyer-Lubke, *Rom. Gramm* II § 324), înainte de toate în franţuzeşte, în care limbă *elle va mourir* sau *il va pleuvoir* poate traduce une-ori perfect pe românescul (*ea*) *va muri* (în curând), *va ploua* (îndată) Ca şi la viitorul format cu „velle", şi la cel cu „vadere" e greu une-ori a spune în mod hotărît dacă avem a face cu un raport pur temporal sau şi cu unul modal Acest lucru se vede mai ales în istrorom. *meri-m zută spelă?* „îmi vei ajuta să spăl?" (însă cu nuanţa „vrei să-mi ajuţi să spăl?") (*Studii istroromâne* § II 197), în care vedem cum alt verb care exprimă mişcarea, *mere*, ajunge să aibă rolul unui auxiliar

Intrarea lui „vadere" în paradigma de conjugare a lui „velle" în limba română se explică în mare măsură şi prin asemănarea formală a celor două verbe *va* şi *vrea*. După ce s'a confundat cu formele de conjugare a lui *vrea*, acest *va* a putut să piardă, ca *(v)oiu*, *(v)ei* etc. pe *v* iniţial, rezultând forma *a*, care se întrebuinţează foarte mult în Moldova (să-i dete bănărit, cât *a cere* el. Creangă, *Pov.* 228/12 Nu ştiu ceasul când vi *s'a închide* glasul Marian, *Îmmorm* 312 Sub un brad *m'a îngropà* Şezătoarea I 10/31. Prin apă nu *s'a încumetà* să treacă ibid III 35/35 etc) — şi încă din sec al XVIII-lea (În casa ta n'are parte Vicleanul, ce- *a sta* departe Dosofteiu, *Psalt* 20) — şi prin Maramureş (cf T Papahagi, *Graiul şi folklorul din Maramureş* LXVIII).

---

să fie un dacoromânism), arom *fă, dă* (*Jahresber* III 100, XII 211, Weigand, *Olympo-Wal* 99, P Papahagi, *Basme* 578), *stă* (Weigand, *Olympo-Wal* 99) şi *stăi* (P Papahagi, *Basme* 700) Numai la Boiagi (*Gram* 110) găsim la imperativ forma *da* — La indicativ Istroromânii au *dăţe, stăţe*, orientate după *lăţe* (*ă* <*a*), Megleniţii *da* şi *sta*, Aromânii *da, sta* (Boiagi, *Gram* 108, P Papahagi, *Basme* 578, *Jahresber* II, 61, 100, Weigand, *Olympo-Wal* 99) şi *la* (P Papahagi, *Barme* 626) Numai Dacoromânii avem *dă, stă* şi *lă*, deşi în pers 6 avem *da(u)*, *sta(u)* şi *la(u)* şi la imperfect *da, sta, la* şi avem tot *a* în *a* din *ad*, din *ha(be)t* şi din *illa* (în *fata a frumoasă*), *la* <*illac*, *ca* <*quam*, *ta* <*t(u)a*, *sa* <*s(u)a* şi, mai ales, *va* < *va(di)t* E deci evident că formele *dă* şi *stă* în indicativ au intrat ulterior de la imperativ, precum tot de la imperativ au intrat (mai puţin la noi, mai mult la Istroromâni) forme în *-ę* (<*ea*) în loc de *-eşte* (<*eaşte*) în conjugarea verbelor terminate în *-esc* (cf *Studii istroromâne* II §§ 153 şi 155)

BDD-A14797 © 1929-1930 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:04 UTC)

N. Drăganu îmi atrage atenţia asupra formelor vechi *săva(i)* şi *cândai*, despre care se crede (cf. *Dicţionarul rom.-germ* al lui Tiktin) că ar cuprinde forme ale verbului *velle* Din punct de vedere formal, *săva* se raportă la *savai* ca arom *va fac* la *vai fac*, iar *ai* din *cândai* se raportă la *vai*, ca *a* (*face*) moldovenesc la *va* (*face*). Din moment ce *vadere* a intrat în paradigma lui *velle*, el a putut fi întrebuinţat şi la formarea de pronume şi adverbe nehotărîte: *oarecând* corespunzând lui *cândva*, întocmai ca *oricând* lui *cândai*.

S PUŞCARIU

IX

Rotacismul în comuna Avram-Iancu (Vidra-de-Sus) **din Munţii Apuseni.**

Din cercetările făcute în acest sat pentru Atlasul Linguistic al României rezultă că urme sigure de rotacism nu se mai întâlnesc După afirmaţia ţăranilor, forme ca *pâre* pentru *pâne* ar mai exista numai pe la Arada şi în aşezările de la munte, în apropiere de Scărişoara sau la „L ă p u ş e n i", nume dat de cei din Vidra celor din partea superioară a Arieşului şi împrejurimi.

În această comună se zice însă *lindiră*, cu pl *lindiri*; în acest cuvânt *r* (din *n* rotacizat) s'ar fi putut păstra printr'o disimilare prohibitivă Mai întâlnim şi *mătrăgulă*, al cărui *l* se explică prin disimilare mai uşor din forma rotacizată **mătrăgură*, decât din forma cu *n*.

Decizivă mi se pare forma *máḍîńĕ*, în care *r* a fost înlocuit prin *n*, printr'un fel de hiperurbanism cu ocazia înlocuirii lui *n* în cuvintele rotacizate.

Forma *máḍ ńĕ* este curentă; am întâlnit-o la trei chestiuni deosebite la chest 848 subt forma *máḍîńĕ*, pentru 'fasole', la chest 853. *máḍîńĕ vẹ́rdĕ* cu sensul de „păstaie" şi la chest. 854· *míḍîńĕ dĕ târş*, 'mazăre'. În alte puncte cercetate pentru Atlas până acum nu se mai întâlneşte această formă, deşi *mazăre* a înlocuit cuvântul fasole pe o arie întinsă.

SEVER POP

BDD-A14797 © 1929-1930 Editura Institutului de Arte Grafice „Ardealul"
Provided by Diacronia.ro & www.dacoromanica.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:04 UTC)